

munkásságának utolsó szakaszában mindinkább kibontakozott gondolkodó hajlama, nagyívű, szimfonikus költeményekben vetett számot költői és lelkési tapasztalataival, például *Korosztályom személyi lapjára* című elégiájában, vagy ellenkezőleg pársoros, szinte aforizmaszerű „gnómákban” rögzítette felismeréseinek végső lényegét. A korábbi élményköltészet után e rövidebb verseit tárgyias költői szemlélet, elvonatkoztató készség, nemegyszer valami szelíd irónia szőtte át.

Költői világképe azonban ekkor is a régi maradt, a költészet erkölcsi hivatását, a versben alakot öltő erkölcsi értékeket hangsúlyozta. Búcsúzva tőle hadd idézzem fel egy régebbi vallomását, amellyel verseinek gyűjteményét vezette be: „Költészetem szolgálat. Jegye a néppel, hazámmal, a tájjal való összeforrottság. A belőlük fakadottság és hozzájuk-tartozás, velük-eljegyzettség földhatatlan érzése. S hadd utaljak itt lelkem transzcendentális igényére is, amit így fogalmazhatnék: Lábam alatt föld van, fejem fölött ég, mindkettővel szemben tudom kötelességemet! Ez egyúttal a kitárt szív, a kitárt kéz mozdulata: az ember felé, hogy boldogabb, – a világ felé, hogy szebb, – a föld felé, hogy otthonibb legyen!”

DOKUMENTUM

KOSZTOLÁNYINÉ ÍRJA KÖNYVÉBEN

Megírtam Bartalis Jánosnak, hogy most állítom össze *Égtájak, hidak, galaktikák* című kötetemet, s érdeklődtem, hogyan emlékszik vissza Kosztolányi Dezső temetésére? Válasza, némi késéssel, megérkezett:

Kolozsvár, 1976. jan. 26.

Édes Sándorom, kedves leveledre csak most válaszolhatok. A múlt héten kerültem haza a kórházból, a karácsonyi ünnepeket és újévi napokat is ott töltöttem, a szívemet és a vesémet gyógyítják. Most itthon folytatom a gyógyulást. Hál'Istennek minden jól megy. . . Gratulálók készülő könyvedhez. Nálam betegségem miatt megállt egyelőre a munka. Most szeretnék hozzáfogni a dolgokhoz. . . A Kosztolányi temetésén részt vettem. November 3-án halt meg, 5-én vagy 6-án temették. Emlékezetemből teljesen kiesett. . .

Nem tudott semmi adatot közölni, de felesége külön írt s felhívta figyelmemet Kosztolányi Dezsőné férjéről írt, 1938-ban megjelent könyvére. Érdekes, ez meg az én figyelmemet kerülte el. Bátor írás Kosztolányiné Görög Ilona könyve. Őszinte, néha túlságosan is, rengeteg adatot közöl, bámulatosan emlékszik még a részletekre is. Az az érzésem, hogy együtt írták egy részét, vagy inkább – így helyesebb –: Kosztolányi Dezső tudott róla, hogy könyv készül róla. Tényközlő hűségű s szinte harmadik személyként tárgyilagos sorai, beszámolóí leleplezők, sok mindenre fényt derítenek.

Tanú. Több: koronatanú. Még több: feleség.

Ő segít a Kosztolányi-kép vonásait kiigazítani.

Székesfehérvári beszélgetésünkkor Kosztolányi kicsit diákos hetykeséggel hangjában közölte, hogy pap akart lenni. Felesége írja: Tizenhat éves, mikor kis unokahúga – a napló „kis Ilonkája” – agyhártyagyulladásban meghal. Ez a haláleset annyira megdöbent, hogy papnak akar menni. – (Érdekes, hogy húzódik át ez az elhatározás néhány

nagy írónk életén, kezdve Adyótól, ki versén kívül is beszámol erről a szándékáról. Juhász Gyula piarista novíciusként kezdi, de kilép, tizenöt év alatt háromszor szánja magát pápi pályára. Vagy Móricz Zsigmond, aki kétszer, Debrecenben, majd Budapesten is beiratkozik a teológiára.) – Rendkívüli ifjúkori vallásossága, melyről oly bizalmas közlékenységgel beszélt, e könyvben közölt naplójából szinte sugárzik. Érdemes figyelni rá. Valóban „nagyon” tudott hinni és imádkozni.

(1900. nov. 15.) Elédborulok oh végtelen Isten, elédborulok én háládatlan féreg, kicsiny-ségem teljes tudatában s íme leteszem végtelenséged előtt a fegyvert, az *álbölcsészetet*, mellyel ellened harcoltam, s mellyel magamat sebesíteném meg. Te vagy, te örökké és bizonyosan vagy atyám, szentséges Istenem! . . . Mily hitvány féreg, mily eltaposni való az ember. A végtelen Istent akkor hívja, mikor már senkije sincs, mikor mindenkiben csalatkozik, mikor mindenki elhagyja, akkor fut az Istenhez!

„Dicsértessék az Úr legszentebb NEVE”.

(Dec. 20.) Künn már zúzmarások a fák, az udvaron elszórt fűszálakat gondosan bevonta a hideg fehér lepellel: közeledik a karácsony, a béke s a megnyugvás ünnepe. Jó Istenem, adj nekem is békét, nyugalmat; újítsd fel bennem a hit nem pazarfenyű, de szelíd nyájassággal lobogó kis lámpáját, gyújtsd fel bennem a szeretet tüzét!

(Dec. 21.) Félre földi gondok! Ma lelkemmel törődtem. Gyónni mentünk. Gyónás előtt – szokásom szerint – egy öles körözüvényt engedtem szét az osztályban, melyben felhívom ellenségeimet a kibékülésre. Friedmann, Beck, Török Jenő hajlandók voltak. Három órakeresztény mentünk az istenházába (. . .) Pár perc alatt elvégeztem keresztyény kötelességemet, s haza vettem utam. . .

(Dec. 22.) Ma vettem magamhoz az Úr szent testét.

(Dec. 25.) Délelőtt templomba mentem, oly igaz szeretettel énekeltem a karácsonyi énekeket! Mily szép, mily szívhez szóló ezeknek a dallama. . .

(1901. januárius hó 1.) Isten nevében! Igen, a te nevedben kezdtem az évet, végtelen alkotóm, Istenem, a te segítségédért esedem ezeken az új év küszöbén, mert ki tudna nélkülülni, s ki tudna ellened küzdeni: te vagy az erő, a hatalom, a végtelenség, én por, semmi vagyok, egy lehellet, egy láng, egy időig élő kicsiség. . .

(Jan. 8.) Bármiképpen legyen is ez, érzem, hogy belőlem – ha segít a jó Isten – nagyember lesz, ha elbukom, fájni fog, meg fogom siratni hosszan, keservesen (. . .) Ne zúgolódj tehát tehetetlen, büszke szív az Isten ellen, borulj le eléje, s adj hálát, hogy ily gazdagon megajándékozott. Áldott légy Uram!

(Apr. 1.) A lelki béke nyugalmas szent napja ez! Gyónni voltunk.

Hogy mennyi maradt meg benne ebből a vallásosságból, melyre a rendkívüli jelzőt raktuk, valljon róla felesége: Imádtá a katolikus szellemet, az egyetemes, az általános, a bölcs, a megbocsátó katolicizmust, „mely minden emberi lehetőséget magába zár és mégis minden ajtót nyitva hagy”. A vallásújítókat nem értette. „Részletesen akarták megváltoztatni a gyönyörűen felépített rendszert – mondotta –, apró részletekben különvéleményük volt. Én nem hiszek, de elfogadom az egészet és szeretem.” A vallási formásokat, a ritust is szerette. Húsvétkor vagy Úrnapján egy-egy katolikus himnusz napokra megédesítette az életét. A májusi meg az októberi ájtatosságok idején áhítattal hallgatta a felzengő esti éneket.

A katolikus *Élet* című folyóirattal kapcsolatban olvassuk:

Bár a *Budapesti Hírlap* belső munkatársa (Hegedűs Bite Gyulával és Kun Bélával dolgozik egy szobában) – jegyzi fel felesége –, igen szeretett az *Élet*-be dolgozni; hol a Vampa árnevet, hol a de Costo aláírást használja, de gyakran K. D.-t, olykor egy V-t vagy kis i-t ír cikkei alá, míg a *Hét*-ben Punin és Lehotai nevét használja. Igen sokat dolgozik.

1907 augusztusában írja Babitsnak: „. . . fáradt és kimerült vagyok, mintha falhoz csaptak volna. Naponta három gramm brómot nyelek s oly fokú idegesség bánt, hogy alig bírok ülni a széken. . .”

De folytassa tovább Kosztolányiné: „Barátaink nálunk vacsoráznak. Már a könyvtárszobában feketézünk, beszélgetünk, amikor feláll, otthagya a társaságot s a fürdőszobába megy. Megszoktam ezeket a hirtelen távozásokat és bár idegen helyen olykor bosszantottak, odahaza ügyet se vettem rájuk. Most azonban kis idő múltán kidugja fejét az ajtón és behív engem is a fürdőszobába (. . .) – Nézd csak, mi ez a piros itt az ínyemen? Itt alul, a két fog között (. . .) – Mutasd! Piros – mondom. – Fáj? Bíborvörös, kis szilvماغ-nagyságú foltot látok két hiányzó foga helyén. – Érzékeny – feleli. Már napok óta minduntalan kamillateát kér, azzal öblögeti a száját. – Mutasd meg holnap a fogorvosnak – ajánlom. – Rákom van – mondja hirtelen.” (1933)

1936. augusztus 8-án a Szent János kórházban váratlanul, pillanatok alatt beáll egy olyan rosszullét, melyből csak az „életmentő” gégemetszés hozza vissza. Ettől kezdve csak ír, mindent leír papírdarabkákra. „Egy kötetre valót ír és ennek a kötetnek minden egyes szava szívétépő, torokhasító olvasmány. . . Rettenetes mennyit szenved. . .”

„Én mindenkitől bocsánatot kérek.”

„Nagyboldogasszony van. Vidd a virágot a kápolnába.”

„Százszor is végem! Végem! Hívj valakit életmentőt! Morfint!”

„Meghalok.”

„Vár apám, vár a sírásó!”

„Borzasztó. Kosztolányi Dezső.”

„Aki segíteni akar, az jöjjön utánam.”

„Jézusom! Kosztolányi Dezső.”

„Egyedül.”

Ezután felszakadt a gát, rohamosan jött az elkerülhetetlen. Újabb vérátömlesztés, újabb műtét. Vérátömlesztés vérátömlesztést ér, már alig lehet számolni.

Háromszor járt Stockholmban, két ízben kapott röntgen besugárzást, tizenegyszer vérátömlesztést, kilenc műtétet végeztek rajta.

S azon az utolsó napon:

„Reggel, kedd reggel – írja felesége –, november 3-án még valami gyógyszert viszek a patikából. . . Háromnegyed tíz elmúlt, amikor felérek a második emeletre a szobája elé. Ott künn már sokan ülnek a padon, orvosok. A főorvos átkarol és azt mondja: – Jöjjön, búcsúzzon el tőle. Bevezet hozzá. Már nem ismer meg. A szeme fölfelé néz s a gégecsövön át, a szörnyű ezüstsebből vér bugyog. – Dide, Dide, – sírom föléje, kiabálva. – Szeretünk, nagyon szeretünk. Ádám is nagyon szeret. Ádám is mondogatja utánam: »Nagyon szeretünk, apa. Nagyon szeretünk.«

– Bejöhet a főtisztelendő úr? – kérdi a főorvos.

Mindenki letérdepel, az ápolónők sírnak, az orvosok könnyeznek, a kórház papja megkeni az utolsó kenettel, a kápolnás nővér imádkozik. Az orvos egyik kezében Dide óráját tartja, a másikban csuklóját fogja.

Tizenegy óra hat perckor az orvos elengedi a kezét és megállítja az órát. Én a két szemét zárom le két ujjammal.”

S hogy a beszámolómban teljes legyen, végbizonylatul még álljon itt egy levél:

31/1979 szám. Budapesti Szent János Kórház Lelkészi Hiv.-tól.

Ft. Dr. Pusztai Sándor kanonok plebános úrnak, Leányfalú, 2016.

Kedves Sándor Barátom!

Örömmel közlöm, megbízásodból végzett kutatásom eredményeként Kosztolányi Dezső temetésének adatait. A krisztinavárosi plébánia Halotti Anyakönyvének XVII. kötet 15. lapján, 253 szám alatt van anyakönyvezve Kosztolányi Dezső, aki 1936. november 3-án halt meg és 1936. november 5-én temette a Kerepesi temetőben Almási József s. lelkész. A halott I. Tábor u. 17-ben lakott. A betegek szentségében részesítettem.

Nagyon örülök, hogy szolgálatodra lehettem. Krisztusban testvéred: Dr. Korének József tb. kanonok, Bpt. 1979. III. 21.

PUSZTA SÁNDOR